

A főhivatású kutatóintézetek finanszírozása

Javaslat az intézetek alapfinanszírozására

*Kiszámíthatóság, mobilitás • Alapelvek: rendszerszemlélet, átláthatóság •
Pénzszétosztás, preferenciák • Rendszerszemlélet: alap, feladat, projekt •
A pénzszétosztás módszere • A tudományterületekhez rendelt pénzeszközök*

KISZÁMÍTHATÓSÁG, MOBILITÁS

Az állami fenntartású, egyetemtől független kutatóintézetek – mint *Európa: 1911,*
arra az elmúlt év több ülésén is utaltam – aránylag friss képződmények az *1939, 1940*
európai kultúrában. Ezért is nem alakult ki általános modell finanszírozásra sem Franciaországban, sem Németországban, sem Olaszországban, ahol 1911-től, illetve 1939-től, 1940-től állnak fenn ilyen intézmények. Sőt, máig viták folynak ezen intézetek feladatmeghatározásáról, az ún. *főállású kutatóhelyek* céljáról. Mindenhol más és más alapelveket követnek. Az elmúlt év november 12-i konszolidációs bizottsági ülésén volt alkalmam ezen európai – és részben amerikai – intézmények finanszírozási rendjéről részletes referátumot tartani. Erre azért volt szükség, mert a főtitkár úr már az elmúlt év nyár végétől megkezdte a konszolidációs pénzkeret elosztásának rendszerbe foglalását. Szép, kissé talán bonyolultnak tűnő táblázatok készültek. (Mindkettőnknek – a főtitkár úrnak és nekem is – fiatalkori szerelmünk a matematika, mindketten rendszerben gondolkodunk, ezért is igyekszünk matematikailag leírható és indokolható rendszerbe foglalni a rendelkezésre álló pénzüsszegek szétosztását.)

Időközben, december 15-én lezajlott a közgyűlés. Csak emlékeztem a Konszolidációs Bizottságot, hogy a közgyűlést milyen sajtó- és aláírásgyűjtő akciózások előzték meg. Egy csoport – elsősorban a természettudományos intézetekben dolgozó kollégák – azt próbálta elhíttetni, hogy az elnök a természettudományos intézeteket le akarja építeni, és (az 1950-es évektől) meglévő súlyukat vissza akarja szorítani az Akadémián. Én megértéssel és türelemmel kezeltem ezeket az akciózásokat, és rend-

*Régi
preferenciák
védelme*

1998. január 8. Bevezető a Konszolidációs Bizottság ülésén.

re igyekeztem meggyőzni az egyes embereket, hogy csupán rendszerbe kívánjuk foglalni a pénzek elosztását, és racionalizálni akarjuk a telephelyeket. Megértően kezeltük ezeket az akciókat, mert úgy láttuk, nyomást akarnak gyakorolni a közgyűlésre, a Vezetői Kollégiumra és a Konszolidációs Bizottságra a pénzosztás hónapjaiban, heteiben.*

*Egészséges
egyensúly*

Hiszen valóban *nagy pénzről van szó*: a béreken túl eddig az Akadémiának juttatott 258 millió forint helyett immáron 1800 millió forintból gazdálkodhatunk, és míg az 1997. évi pénzeket ideiglenes érvénnyel osztottuk szét, addig most, 1997 végén, 1998 elején az egész 1800 millióra alakítunk ki *elosztási rendszert*. Tehát *most fog eldőlni*, hogy az 1997–99. évekre lejuttatott pénzek véglegesen hová kerülnek. Valóban egy egészséges egyensúly kialakítása a célunk – de nem az akciózók módszerével, hanem demokratikusan: az elnökség, a közgyűlés meggyőzése útján. És szakszerűen: felmérve a világban lévő új tudományos erőket és felmérve a hazai lehetőségeket.

*Akciózás
kontra
demokratizmus*

Így kívánjuk az *élettudományok* súlyának növelését, pontosabban az eddigieknél kiemeltebb *fejlesztését* (mindenekelőtt az ökológia, a molekuláris és orvosbiológia), valamint a társadalomtudományok fejlesztését (mindenekelőtt az új témákhoz kapcsolódó kutatási ágazatokat: pszichológia, etnikai, vallási és egyéb alapon szerveződő kisebbség, demográfia). De nem ezt a „pénzosztást” kívánjuk – és főként nem alapszabály-ellenesen – felhasználni a *preferenciák drasztikus megváltoztatásához*. (Kivéve az élettudományok bizonyos preferenciáját, amelyre közgyűlési határozatot hoztunk 1996-ban.) Egyébként is: a konszolidáció elsősorban *alappellátás-javítás*, és csak kis részben (15%) fejlesztés, korrekció (az 1800 millióból 270 millió). (Bizonyos, ún. élettelen természettudományi ágazatokat – pl. földtudomány – is a fejlesztendő kutatási ágazatok közé sorolunk.)

*A létszám-
megállapítás új
alapelvei*

A másik kérdéskör, amelyben támadták az elnököt: a *létszám-megállapítás*. Mondván, hogy az intézetkonszolidáció valójában újabb elbocsátásokat jelent. Ezt a támadást is megértéssel kezeltük. Hiszen emlékezhetünk az elmúlt időszakra: mint intézeti kutató és igazgató valóban tehetetlen dühvel éltük át az 1990–96 közötti évek folyamatos létszámcsökkentését, pontosabban bérelvonásait. Jogosan éled tehát félelem és bizalmatlanság, ha reformról esik szó. És türelemmel magyaráztuk – sajnos, az újságírók nem voltak szövetségeseink –, hogy mi a kutatói állományban az *állandóságot* kívánjuk *párosítani a mobilitással*. (Emlékszem, még ezen a fórumon is, tavaly a közgyűlés előtt, a szeptember 7-i vezetői kollégiumi ülésen részletekbe menő kiselőadást kellett tartanom arról,

* A „nyomásgyakorlásról” vö. 1997. december 15. „Folyamatosság és megújulás. (Közgyűlési beszámoló)”.

hogyan mi a különbség a *garantált* és a *teljes létszám* között.* Részletesen szóltam arról, hogy a garantált létszám az a létszám, amelyre az állam mint intézményfenntartó vállalja a mindenkori közalkalmazotti bérek kifizetését, és amely létszámba biztosítja a szükségesnek megállapított dologi és külső megbízási pénzeket.) Az általunk kialakítandó új finanszírozási rendszerben éppen az az egyik újdonság: a garantált létszámba nem nyúl az állam, így tehát az intézet hosszú távú kutatási terveiben, sok évre előre, nyugodtan számolhat a kutatói utánpótlással. A másik újdonság az új rendszerben éppen az, hogy az állam szavatolja a *garantált létszámba megfelelő dologi költségek juttatását*.

*Garantált
létszám és
dologi költség*

Megszűnik tehát a mostani létszámbizonytalanság, és megszűnik az a tarthatatlan helyzet, hogy az intézetek gyakorlatilag *csak a bért kapják meg*, míg a dologi költségeiket úgy kell összekoldulniuk különböző pályázatokból. (Ennek, a létszámba járó, egy főre eső kutatási pénzeknek a kiszámítása volt az általam előterjesztett rendszer újdonsága: az ún. „Y faktor” bevezetése az egy főre jutó dologi és megbízási költségek jelölésére.** Számszerűen rögzítettük, hogy mennyivel kerül többre egy főre számítva a fizikai, kémiai, biológiai kutatás, mint például a társadalomkutatás. Itt egyeztünk meg, e fórumon, november 12-én, hogy a társadalomkutatókra eső dologi költséget 1-nek véve, a nagy műszeres kísérleti intézetek kutatóira 1,7-tel több dologi, illetve kutatási pénz kell hogy essék.)

Az Y faktor

ALAPELVEK: RENDSZERSZEMLELET, ÁTLÁTHATÓSÁG

Emlékeztetem a bizottság tagjait, hogy a decemberi közgyűlésen és a szeptember 17-i vezetői kollégiumi ülésen többször elismételtem: a *garantált létszám nem azonos a teljes létszámmal*. Ha az intézet pályázatokból vagy külön feladatokból szerzett pénzekből újabb kutatókat akar felvenni, akkor azt megteheti. Ebből alakul ki a teljes létszám. És számaltanszor elmondtam: Medgyessy Péter pénzügyminiszter úrral még 1997 tavaszán megegyeztem: a most megállapított garantált létszám fölötti, eddig is nálunk lévő bérösszeget *nem vonják el az intézetektől*.

*„Teljes
létszám”*

Nincs elvonás

Az egész kutatóhálózat *garantált* létszáma tehát igaz, hogy alacsonyabb lesz, mint az 1996. évi teljes létszám, de az eddigi bérkereteket ott hagyjuk az intézeteknél. És az otthagyt összegből az intézetek belátásuk szerint gazdálkodnak, például úgy, hogy a garantált létszám fölötti *jelenlegi állományt teljesen vagy részben megtartják*. Számításaink szerint

* Vö. 1997. május 12. „A kutatóhálózat konszolidációjának alapelvei és kezdete”. (Közgyűlési előadás).
 ** Az Y faktorról, létszám- és költségkiszámításáról uo.

Létszám-növekedés? az új garantált létszám hozzávetőleg 10–20%-kal lesz alacsonyabb, mint a jelenlegi teljes létszám. De ezt a 20%-ot sem kell elbocsátani, mert az igazgató ott tarthatja, csak garantált létszám „feletti” állományban. A pénze rendelkezésre áll, hiszen az intézetnél hagyjuk szabad rendelkezésű pénzként. Tehát a teljes létszám nem csökken.

Tovább nő a szabad rendelkezésű pénzek aránya azáltal is, hogy felszabadulnak az intézet olyan külső pénzforrásai, amelyeket eddig a hiányzó dologi és üzemeltetési kiadásokra volt kénytelen felhasználni. Hiszen eddig is kellett fűteni, világítani, műszereket üzemeltetni. Csak ezt külső forrásokból fedezték. Most, hogy az intézetekhez jutó 1800 millió megfelelő részéből e dologiakat fedezhetik, immáron a külső forrásokat rendeltetésszerűen, akár újabb kutatók alkalmazására használhatják fel. Vagyis az így felszabaduló pénzek szintén használhatók létszámfinanszírozásra. Ahogy Dudits Dénes, akinek a tudományfinanszírozáshoz kiváló érzéke van, megjegyezte: végül is az ügyesen gazdálkodó intézetek még akár *létszámnövekedés*hez is juthatnak a felszabaduló egyéb bevételeik révén. Amely egyéb bevételeket kellett eddig világításra, műszerre stb. fordítani. (Nem beszélve arról: az előrelátó intézetvezetés a *kutatói állományt „menti bele” a garantált létszámba*, nem pedig a kisegítő személyzetet. Ami az eddigiekhez képest az összlétszámon belül akár a kutatói létszám emeléséhez is vezethet. A bizonytalanabb létszámhányad – ez a mi ajánlatunk – a kisegítő személyzet köréből állhat össze. Egyes intézetek az eddigi létszámból egyenesen „kiszereplik” a takarítói, sőt a könyvelői állományt is. Ez utóbbi munkafolyamatokat szerződéses vagy vállalkozói munkatársak látják el. Amely munkafázisok amúgy is az intézet vállalásaitól függően csökkennek vagy növekszenek.) Vagyis világosan elkülönül egymástól a kutatóhálózatban az *állandó (garantált)* létszám és a *változó (teljes)* létszám. Világosabban elválik egymástól a *kutatói* és a *kisegítő munkavégzés*. És nőhet a mobilitás.

Mobilitás Emlékeztetem arra is a Vezetői Kollégiumot: milyen nehezen értették meg kollégáink – na és az újságírók is – annak jelentőségét, hogy a fejlesztések 270 milliójából mintegy 100 milliót újabb fiatal kutatói állások alapítására fordítunk, s így az akadémiai kutatóhálózatban 225-ről 325-re emeljük a három évre alkalmazott fiatal kutatók számát. Vagyis az összlétszámon belül biztosítjuk az *állandóságot* (egy, a mostaninál valamivel soványabb „garantált létszámmal” és a hozzátartozó, eddig szinte nullát jelentő kutatási pénzekkel), ugyanakkor biztosítjuk a *mobilitást* (hiszen a garantált létszám fölötti állások száma végeredményben az intézeti vezetéstől függően változhat), és biztosítjuk a *fiatalítást* (hiszen a fiatal kutatói állások három évre szólnak, és a három év alatt „ottragadhatnak” az intézet keretében, bekerülve akár a garantált létszámba, akár a garantált létszám fölötti hányadba vagy szerződéses munkaviszonyba).

Fiatalítás

Akárhogy fog is a konszolidáció befejeződni, és még ha nem sikerül is az általános bérkiigazítás (amelyet 1999–2001-re tervezünk), akkor is létrehoztunk egy új finanszírozást, amely *rendszerszemléletű és átlátható*.

*És újra:
lobbizás,
akciózás*

Ennek a finanszírozásnak az alapelveit kissé félve terjesztettem elő a december 15-i közgyűlésen. Nem titkolom: tartottam a sajtó felerősítette akciózásoktól és attól, hogy a közgyűlés végül is nem látja át majd az elnök és a főtktár finanszírozási fejtegetéseit. Örömmre szolgált, hogy a közgyűlés 90% fölötti arányban elfogadta az elnöki előterjesztést, és őszintén sajnálom, hogy néhány kollégánknak, illetve kollégánk elégedetlenül tekintett az eseményekre. Csak utalok arra: ugyanaz történt, ami a május 12–13-i közgyűlés előtt és után. Most a természettudományos intézetek folytatták ugyanazt az akciózást, mint májusban a társadalomtudományi intézetek. Akkor – emlékeztetek – a társadalomkutató intézetek – a mostanitól eltérően egy más politikai erő, más sajtóorgánumok támogatásával – indítottak támadást az Akadémia vezetése ellen: mondván, az Akadémia elnöke ki akarja „árusítani” az ún. nemzeti tudományok intézeteit. Hiába magyaráztuk akkor is: az évtizedek alatt kialakult rendetlenség felszámolására, profiltisztításra törekszünk az országos kutatásszervezeten belül. Magyaráztuk: egyes akadémiai társadalomkutató intézetek (Régészeti, Művészettörténeti stb.) az évtizedek során felvettek ún. közgyűjteményi feladatokat is, amelyek finanszírozása a költségvetésben nem akadémiai, hanem művelődési minisztériumi feladat lenne. Ezért ajánlottuk a minisztériumnak ezen intézetek közös finanszírozását, illetve – bizonyos tárgyalástaktikai elemként – kényszeríteni akartuk a kormányt: vagy finanszírozza ezen intézeteket kormányforrásból, és akkor tartozzanak azok a minisztérium által fenntartott egyetemekhez, illetve gyűjteményekhez, vagy pedig a közgyűjteményekre fordítandó pénzeszegek egy részét irányítsa az Akadémiához. A végeredmény: az intézetek maradtak ugyan az Akadémiánál, de sikerült a kormányzatot meggyőzni arról, hogy mi a tiszta profilok megteremtésére, és nem egyszerűen pénzszerző lobbizásra törekszünk.*

PÉNZSZÉTOSTÁS, PREFERENCIÁK

Kedves Barátaim!

1998. december 31-ig be akarjuk fejezni az új intézethálózati rendszer gazdasági és személyi alapjainak kiépítését. A telephelyek racionalizálása megtörtént 1997 első felében, és megtörtént a diszciplináris profiltisztítás is. (Mint elnök külön köszönöm a főtktár úr és a két ágazati

*Döntések,
döntések*

* Vö. erre 1997. május 12. „A kutatóhálózat konszolidációjának alapelvei és kezdete. (Közgyűlési előadás)”.

főosztályvezető határozottságát és a pénzügyi főosztályvezető gondoskodó segítségét.) Az elmúlt őszre három feladatunk maradt, mondtuk a Konszolidációs Bizottság és a Vezetői Kollégium nyár végi ülésén.

1. A kutatóhelyek finanszírozásának *rendszer szemléletbe* állítása. (Ez történt meg és zárult le az 1997. november 12-i konszolidációs bizottsági ülésen.)

Akciózás 2. A *pénzszétosztás módszerének* megállapítása. (Ebben alakult ki köz-
kontra tem és a bizottság között bizonyos nézeteltérés az elmúlt év november 12-i
rendszer- konszolidációs bizottsági ülésen, s ezért kértem Harmathy Attila alelnök
szemlélet urat, hogy a mai ülésre készítsen javaslatot: az akadémiai törvény és az
alapszabály értelmében milyen módszerhez kell folyamodnunk. A finanszírozástechnikai lebonyolításra a főtitkár úr által már szeptemberben előterjesztett táblázatok, vagyis az egységes szemlélet követelménye mindnyájunk számára megnyugtató, így ha ma megegyezünk a módszer elvi részében, akkor a kifizetések gyorsan eszközölhetők lesznek.)

3. Ma kell döntésre jutnunk abban a kérdésben is: az alapellátásra rendelt összegekből hány százalékot kapjanak az *egyes tudományterületek*. (Azaz most már döntenünk kell a preferenciák kérdésében.) Ezek előterjesztésére az intézethálózat szakmai képviselőit, a kuratóriumi elnököket kértem meg.

Az 1800 millió Mielőtt a döntésekhez szükséges összefoglaló megjegyzéseimet
sorsa megteszem, szeretnék emlékeztetni arra, hogy az 1800 millió (amelyből immáron a kezünkben van 1200 millió) végleges szétosztása hogyan fog történni.

1290 milliót adunk az intézethálózat *alapellátásának* javítására. (Ennek a három tudományterület szerinti szétosztása történik meg ma. És ma döntünk arról is, vajon a Konszolidációs Bizottság vagy pedig az AKT kuratóriumai osztják szét ezt az összeget.)

Alapellátás- 510 milliót biztosítunk *fejlesztésekre*. Ezen belül 240 milliót ún. *minőségi alapon* oszt szét a Konszolidációs Bizottság, aszerint, hogy melyik intézetben hány minősített kutató van. (Ezt nevezzük *intern fejlesztésnek*.) Az 510 millióból 270 milliót biztosítunk *új kutatási irányzatok intézményes megalapozására*, amelynek szétosztására az elnök tesz javaslatot a Konszolidációs Bizottságnak. (Ezt nevezzük *extern fejlesztésnek*, amelynek terhére megindult az ökológiai, a vízgazdálkodási, földtudományi, orvosbiológiai, kisebbségkutatási intézményfejlesztés.) Ezt a pénzösszeget részben fiatal kutatói állások létrehívására használjuk, és intézeti bázisba csak 1999–2000-ben kerülhetnek.

Most megjegyzéseim következnek a három kérdéskörhöz.

RENDSZERSZEMLÉLET: ALAP, FELADAT, PROJEKT

Minden kutatóintézet finanszírozásának alapelve: a finanszírozási források három típusának – az *alap*-, *feladat*- és *projektfinanszírozás elkülönítése*. A november 12-i ülésen felrajzoltam kedvenc táblámra, hogyan oszlik meg az USA-ban és Nyugat-Európában az alap-, feladat- és projektfinanszírozás, és elmondtam – kutatásaim alapján –, hogyan mosódik össze a totális állami tulajdonú szovjet rendszerben e három finanszírozási forma.

Az *alapfinanszírozás* azt jelenti: az alapító és a fenntartó biztosítja a *telephelyet* (ezt az én képletemben „a” betűvel jelöltem), biztosítja a *telephely fenntartási költségeit* (ezt én „b” betűvel jelöltem), és biztosítja a kutatáshoz szükséges *infrastruktúrát* (műszer, könyvtár stb., amelyet én „c” betűvel jelöltem). Az alapfinanszírozáshoz tartozik a szovjet rendszerben (de egyes nyugat-európai országokban is) a *létszám*. (Vagyis a fenntartó, az állam biztosít egy adott állandó létszámot.) A mi esetünkben a garantált létszám az alapfinanszírozás része, mert kutatóink, illetve dolgozóink állami közalkalmazottak.

A *feladatfinanszírozás* a fenntartó (azaz az állam) által meghatározott feladatok finanszírozását jelenti. Hiszen az alapítónak, illetve a fenntartónak joga van meghatározni: milyen kutatási feladatokat állít az intézet elé. Kötelessége viszont ezekhez a feladatokhoz szükséges pénzeszközöket rendelkezésre bocsátani. A *fenntartó* – illetve a fenntartó munkáltatói jogait gyakorló vezető – ezért mondhatja meg világosan a kutatónak, hogy a *fizetéséért milyen munkát vár el*. Mivel az állam tudomásul vette, hogy az alap- és feladatfinanszírozást nem tudja biztosítani, viszont kiüríteni az intézeteket mégsem akarta, ezért tudomásul vette, hogy az intézetek – és a munkatársak – különböző vállalkozásokból szerzik be a létfenntartáshoz szükséges pénzeket vagy fizetésekiegészítést. Így azután az Akadémiának nem is igen merte megmondani: mit vár el az intézettől, és az igazgatótól sem várták el koncepciózus tervek végrehajtását. Az igazgató mint munkáltató sem mondhatta meg: mit vár el a fenntartó nevében a kutatótól.

A mi esetünkben a feladatfinanszírozás és az alapfinanszírozás teljesen összekeveredett, hiszen az utóbbi 8-10 esztendőben a telephelyek biztosításán és a béreken túl az intézetek még a minimális fenntartási és infrastrukturális juttatásokat sem kapták meg.

A *projektfinanszírozás* a kutatói kíváncsiság elismerését és érvényre juttatását segíti. A kutatói egyéni ötleteket pályázatok formájában fogalmazza meg, és a különböző állami, valamint magánalapok pénzforrásait célozzák meg. Végül is ez a projektfinanszírozás az intézetek és a kutatók „különbevétele”. A három finanszírozási forrásban – amennyire

*Alap-
finanszírozás*

*Feladat-
finanszírozás*

*Projekt-
finanszírozás*

van e kérdésnek szakirodalma – egyetértően a 33:33:33%-os megoszlást tartják „egészségesnek”. De ezen arányok megállapítását függővé teszik attól is a fenntartók, hogy *milyen diszciplínáról* van szó. A piacorientált és alkalmazott kutatásoknál az alap- és feladatfinanszírozás aránya 20 és 80% között mozoghat. De a nem piacorientált, ún. alapkutatásoknál vagy társadalmi témájú kutatásoknál az alap- és feladatfinanszírozás elérheti a 90, sőt a 100%-ot is.

*A jelen helyzet
ellentmondásai*

Szóltam arról is a november 12-i ülésen, hogy jelenlegi helyzetünk egy feloldhatatlan ellentmondást tartalmaz. A finanszírozás a *létszámból és a telephelyből* indul ki: mert erre *vállal felelősséget* a fenntartó, az európai (szociális) állam. És ehhez rendel feladatokat. Míg az amerikai rendszer (hasonlóan a magánintézményekhez) *feladatközpontú*. Kijelöl egy feladatot, és ennek a kutatására hoz létre telephelyet, valamint alkalmaz adott időre, adott céllal kutatókat. És ha a feladat teljesül, akkor a telephelyet és a kutatói állásokat vagy megszünteti, vagy más feladattal látja el. Ezt nevezem én kapitalista, azaz haszonelvű intézetfinanszírozásnak.

*Illeszkedés
a piac-
gazdaságba*

Mi most az *intézet-hálózat beillesztését végezzük el a piacgazdaságba* és a világra nyitott kutatásszervezetbe – mondtam a közgyűlés szünetében egyik igazgatótársamnak. De ugyanakkor ragaszkodunk is a régi, szovjet rendszerben kialakult elvhez, ahol az állami közalkalmazotti biztonság a fő törekvésünk. Vagyis az intézetigazgatóknak nem egy kutatási feladat elvégzését kell menedzselniük, hanem az állam által biztosított kutatói állományhoz és telephelyhez kell megfelelő kutatási feladatokat találni és elfogadtatni. Ráadásul mindezt olyan viszonyok között, amikor az alapfinanszírozás hiányossága miatt a projektfinanszírozási forrásokból – pályázatokból – kell a műszereket, a fenntartási-üzemeltetési költségeket, de gyakran a béreket is kigazdálkodni. *Sajnos, a kapitalista* (azaz haszonelvű) intézetek *sokkal hatékonyabbak* jelenleg, mert ott a *kutatás problémaközpontú*. De a „munkaerő” szempontjából kegyetlen is.

*Viták a
világban*

Napjainkban világszerte vita folyik az alap-, feladat- és projektfinanszírozás arányainak megállapításáról. Tudniillik azt a haszonelvű finanszírozási elv is elismeri: egy adott kutatóhálózatot nem lehet csak feladatközpontúan és még kevésbé projektközpontúan finanszírozni. Az állandó kutatói csapatok, kutatóintézeti műhelyek egyben a *kutatói önművelésnek is otthonai*. Ezért én – folytattam a kollégának – a *hármass finanszírozási elv* híve vagyok, és annak a híve, hogy ezt intézetenként és diszciplínánként állapítsuk meg.

A PÉNZSZÉTO SZTÁS MÓDSZERE

*Saját módsze-
rek kialakítása*

Külön le kellett rajzolnom a közgyűlés után azt a bizonyos „képle-
tet”, amelyben november 12-én megpróbáltam összefoglalni a bizottság

részére a mi intézetfinanszírozási alapszámításunkat. Itt most bemutatom a múltkori transzparenst.

Az „X” az én rendszeremben – ahogy az előbb is fejtegettem – az egy kutatóra eső összköltség, amelyet a fenntartónak kell biztosítania. (Vagyis az X-ekből áll össze a garantált létszám és az arra eső *dologi, megbízási* költség.) Az X összeáll X_1 -ből (vagyis a közalkalmazotti bérből) és X_2 -ből (azaz a kutatóra eső kutatási egyéb, külső megbízási költségéből). Így érthető: $X = X_1 + X_2$. A viták az X_2 kiszámítása körül lehetnek. Ezt én a következő képlettel írtam le:

$$X_2 = y(a + b + c).$$

Ahol az „a” a telephely, „b” a fenntartás, „c” az infrastruktúra költsége. Az igazi vita az Y együttható megállapítása körül volt novemberben, és lehet még ma is. Az Y együttható – ahogy ezt különben a közgyűlésen is ismertettem – juttatja kifejezésre a már említett kutatási (dologi-műszer, megbízási) költségek diszciplínánkénti eltérését. Ez az, amit a fizikusoknál 1,7-nek, a társadalomkutatóknál 1-nek vettünk. Természetesen, hogy heves vita tárgya az 1 és az 1,7 közötti különbség és az, hogy ezen a skálán ki hol szerepeljen. (Például a kísérletes társadalomkutatók – szociológia, pszichológia stb. – magasabb szorzót szeretnének, mint a történészek. Vagy a nagy műszeres kísérleti természettudományok még az 1,7-nél is nagyobb együtthatót, azaz különbséget kívánnak a maguk javára.) Végül is érthetők a viták. Egyrészt ez sehol a világon nincs szabályozva. Másrészt az Y együttható az éppen kutatott témától is függhet. Harmadrészt itt most az 1290 millió szétosztásáról van szó, azaz aki most magas együtthatóval magas garantált létszámot tud biztosítani, az összehasonlíthatatlanul nagyobb darabot „hasíthat ki” a kutatóhálózat finanszírozási tortájából.

Mindezt azért szükséges itt elismételnem, hogy ma a *természet-, az élet- és társadalomtudományok* arányainak megállapításakor figyeljünk egyrészt a százalékos megoszlásban az indokolt különbségekre, másrészt arra, hogy itt most a kutatási (dologi és megbízási) pénzek (bér nélküli) arányainak megállapításáról lesz szó. És azért is idézem fel a november 12-i kis referátumomat és az akkori vitát, hogy figyelmeztessenek: a pénzek intézetekre történő szétosztásakor minél *alacsonyabb szintre* helyezzük a pénzszétosztás feladatát: a kuratóriumok szintjére. Hiszen innen, a Konszolidációs Bizottság „magas” grémiumából mi nem tudjuk ténylegesen megítélni az egyes intézetek közötti igénykülönbségek jogosságát vagy alaptalanságát. (Javaslom: tekintsünk el egyelőre az egyetemi kutatócsoportok példájától. Az egyetemen lévő akadémiai kutatócsoportok konszolidációját külön napirendre kell tűzni, majd 1999 után. Ott majd feltehetően abból kell kiindulni, hogy az egyetemi kutatás finanszírozási módszere világszerte kialakult. Az egyetemen az oktató alapfeladata az

*Az intézet-
finanszírozás
alapképlete*

A KONSZOLIDÁCIÓ EREDMÉNYE 1998-IG (MILLIÓ FORINT)						
Intézetek	Konsz. létszám	1997. évi költség- vetési terv	Fajlagos támogatás	Konsz. többlet bá- zisba kerül 1998-ban	1998-as összes támogatás	Fajlagos támogatás
	1	2	3 (2/1)	4	5	6 (5/1)
Állatorvos-tudományi Kutatóintézet	48	53,04	1,11	8,260	74,237	1,55
Balaton Limnológiai Kutatóintézet	80	66,48	0,83	36,450	121,619	1,52
Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet	128	108,02	0,84	57,180	193,490	1,51
Mezőgazdasági Kutatóintézet	220	141,16	0,64	99,000	257,328	1,17
Növényvédelmi Kutatóintézet	105	98,25	0,94	39,500	163,946	1,56
Ökológiai és Botanikai Kutatóintézet	102	73,71	0,72	49,850	144,905	1,42
Szegedi Biológiai Központ (SZBK)	389	346,34	0,89	165,290	603,721	1,55
Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézet	84	82,60	0,98	16,380	118,140	1,41
<i>Élettudomány összesen</i>	<i>1156</i>	<i>969,60</i>	<i>0,84</i>	<i>471,910</i>	<i>1677,386</i>	<i>1,45</i>
Atommagkutató Intézet	190	199,50	1,05	44,250	301,851	1,59
Csillagászati Kutatóintézet	61	59,99	0,98	18,360	93,793	1,54
Földtudományi Kutatóközpont	120	146,39	1,22	16,270	195,405	1,63
Műszaki Fizikai és Anyagtudományi Kutatóintézet	155	263,04	1,70	67,830	240,704	1,55
Részecske- és Magfizikai Kutatóintézet	200	268,22	1,34	37,590	362,206	1,81
Szilárdtestfizikai és Optikai Kutatóintézet	145	203,87	1,41	25,580	269,145	1,86
KFKI Atomenergia Kutatóintézet	170	218,01	1,28	5,310	250,532	1,47
Kémiai Kutatóközpont	450	506,51	1,13	155,580	751,948	1,67
Matematikai Kutatóintézet	71	97,44	1,37	24,780	145,757	2,05
Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet	320	322,74	1,01	96,350	473,732	1,48
<i>Természettudomány összesen</i>	<i>1882</i>	<i>2285,70</i>	<i>1,21</i>	<i>356,240</i>	<i>3085,073</i>	<i>1,64</i>
Filozófiai Intézet	25	31,90	1,28	0,210	39,303	2,57
Irodalomtudományi Intézet	65	72,40	1,11	10,680	106,677	1,64
Jogtudományi Intézet	47	44,90	0,96	5,350	66,241	1,41
Közgazdaság-tudományi Kutatóközpont	80	110,80	1,39	0,830	138,362	1,73
Művészettörténeti Kutatóintézet	36	33,80	0,94	9,860	52,513	1,46
Néprajzi Kutatóintézet	40	40,40	1,01	5,720	59,318	1,48
Nyelvtudományi Intézet	70	103,70	1,48	0,710	128,777	1,84
Politikai Tudományok Intézete	49	61,10	1,25	0,530	76,311	1,56
Pszichológiai Intézet	63	76,20	1,21	4,610	98,601	1,57
Régészeti Intézet	58	55,60	0,96	10,690	85,126	1,47
Regionális Kutatások Központja	60	67,00	1,12	7,150	88,876	1,48
Szociológiai Kutatóintézet	51	64,60	1,27	0,600	81,816	1,60
Történettudományi Intézet	90	90,60	1,01	25,940	179,566	2,00
Világgazdasági Kutatóintézet	56	58,00	1,04	9,520	76,020	1,36
Zenatudományi Intézet	56	58,70	1,05	8,450	81,113	1,45
<i>Társadalomtudomány összesen</i>	<i>846</i>	<i>969,70</i>	<i>1,15</i>	<i>100,850</i>	<i>1358,620</i>	<i>1,61</i>
<i>Mindösszesen:</i>	<i>3884</i>	<i>4225,00</i>	<i>1,09</i>	<i>930,000</i>	<i>6121,079</i>	<i>1,58</i>

* Az intézeteknek juttatott végleges összegről (1997–99) lásd a táblázatot a következő kötetben. 1999. november 11. „Az intézet-konszolidáció folytatása”.

oktatás és változó százalékarányban – nálunk 25%-ban számítják – a kutatás.* Az egyetemen könnyű arra felelni: miért kapod a fizetésedet? Nálunk, ahol a kutatás a munkaidő száz százalékát kitevő feladat, bizony már nehéz ezt a kérdést megválaszolni. Egy biztos: ahogy az egyetemen meg kell nevezni a kutatási feladatot, a kutatóintézetben sem lehet csak egyszerűen „kutatni”, hanem itt is pontosan meg kell adni az adott évkörökre lebontott tematikai feladatokat. Legalábbis a nyugati állami intézetekben ez így van.)

*Miért kapom
a fizetésemet?*

A pénzügyosztásban két alapelvet követhetünk: vagy a *Konszolidációs Bizottság* állapítja meg intézetekre lebontva a fentebbi számítási modell szerint megállapított pénzösszeget, vagy pedig a *Konszolidációs Bizottság* csak tudományterületekre osztja le az összegeket, és intézetekre történő lebontása az *AKT kuratóriumainak* kompetenciájába kerül. Én e második alapelvet képviselem, kollégáim – és az Akadémia adminisztrációjában nálam jártasabb kollégáim – az első eljárást támogatják. Ezért kértem Harmathy Attila alelnököt, hogy a „körültekintés, a törvény szerinti eljárás és az igazságosság” figyelembevételével terjesszen elő javaslatot, és döntsünk e javaslat alapján. Ne húzzuk tovább vitákkal az időt, az intézetek kapják meg még az év elején a pénzeket. A főtitkár úrral ez utóbbi alapelvben is egyetértünk.

*Konszolidációs
Bizottság vagy
kuratórium*

A TUDOMÁNYTERÜLETEKHEZ RENDELT PÉNZESZKÖZÖK

A kuratóriumi elnökök előttünk fekvő százalékos megoszlási javaslata: 47,3% (élettudomány), 39,5% (természettudomány), 13,2% társadalomtudomány. Nem kívánok állást foglalni e számokról, de a kialakításuk körüli konzultációkkal megtisztelték a kuratóriumi elnökök: mind Györffy Béla, mind Márta Ferenc, mind Szász Zoltán. Köszönettel tartozok mindhármuknak. Igaz, elhangzottak kissé cinikus megjegyzések is: hogy ugyanis a társadalomkutatóknak „csak” egy ceruzára és tollra van szükségük. (Ezt azután később Márta Ferenc barátunk baráti mosollyal visszavonta.) És elhangzottak jogos észrevételek: például az, hogy a nem piacorientált kutatóintézeteknek szinte semmi esélyük sincs arra, hogy az infrastruktúrára a pályázatokból vagy kiadóktól pénzeket szerezzenek. Örülök, hogy elfogadták Györffy Béla és az én azon észrevételemet is: az élettudományok fejlesztése Magyarországon az 1980-as években elmaradt, míg a világon ez megtörtént. Ezért tehát indokolt, hogy az élettudományok burkolt fejlesztést kapjanak a százalékos arányok megállapításakor. (Erről egyébként – mint mondtam – már az 1996. májusi közgyűlésen is közgyűlési állásfoglalás született.)

*A preferencia
fokozatos
érvényesülése*

* Vö. erre 1999. január 27. „Támogatott kutatóhelyek és tudománypolitika”.

*A szervezet
célja: a kutatói
eredményesség
segítése*

Most, hogy a decemberi közgyűlésen túl vagyunk, és az intézet-hálózaton belüli bizonyos összehívások, telephely-rendbehozások vitáit eredményesen lezártuk, és megegyezünk a pénzösszegek szétosztásában, két záró megjegyzést szeretnék tenni.

Az egyik megjegyzés elmúlt évi tevékenységünket illeti: az intézet-konzolidáció első szakaszának végrehajtását, intézet-hálózatunk biztonságba helyezését. *Minden kutatósszervezet lényege: a kutatói gondolkodás feltételeinek biztosítása és újabb eredmények elérése.*

A kutatói tevékenységet én e földi élet legmagasabb rendű tevékenységi formájának tartom. Sőt, megtoldom ezen állításomat: az ember állatvilágból való kiemelkedésének alapja az emberi kíváncsiság volt, és az ember önfejlesztésének alapja maradt. Nem mondhatunk le a kutatói tevékenység folytonos fejlesztéséről és a minél jelentősebb kutatói eredmények eléréséről. Ezért bocsát rendelkezésünkre a társadalom – adófizetői vagy magánpénzekből – kutatói infrastruktúrát: telephelyet, működési költséget stb. Vagyis *a kutatás is eredményorientált cselekvés.* Ezen eredmények a kutatói gondolkodás és a módszerek fejlesztésében, valamint a *társadalmi hasznosításban* öltönek testet. Az intézetkonzolidáció nem más, mint a kutatói tevékenység eredményességének biztosítása a kutatási feltételek javításával.

*Korunk
tudományának
tanul-
mányozása*

A másik megjegyzésem a jövőt, a következő esztendőt érinti: a kutatósszervezet, a tudománypolitika után foglalkozunk most többet a tudománnyal, korunk tudományának sajátosságaival.* Általában a tudomány iránt megmutatkozó elvárásokkal és konkrétan a művelt kutatási területek, a diszciplínák új feladataival. Vagyis, ahogy erre már az elmúlt közgyűlésen is utaltam, a tudománypolitika után mind többet kell foglalkoznunk magának a tudományos gondolkodásnak az alapkérdéseivel.

A Konzolidációs Bizottság tudománypolitikai feladatok ellátására jött létre. De ezt csak akkor tudja jól végezni, ha magának a tudománynak a fejlődési útjait is követni próbálja. Nem egy, az éppen most létező kutatósszervezetet kell tehát örök időkre bebetonoznunk, hanem egy olyan *mobilit rendszert* kiépítenünk, amely képes lesz az egyetemes tudományt, tudományos irányokat, valamint a hazai lokális igényeket szakmailag követni és így magát a kutatói gondolkodást és eredményeket segíteni.

Kézirat. Magnóról leírt szöveg.

* Vö. 1998. január 3–4. „Korunk tudománya”.